

1959 tavasza Marosvásárhelyen és következményei

A témának, amelyet ebben az írásban feldolgozok, bő forrásanyaga van, de ez a szerteágazó irodalom teljes egészében keveseknek juthatott a kezébe. Ezen a nem egészen kerek évfordulón megpróbálom java részüket összefoglalva és saját élményeimmel kiegészítve, mégis röviden leírni, s ezáltal ismertebbé tenni, és megóvni a feledéstől, hogy a ma ezekről az időkről sokszor hitetlenkedve olvasó újabb generációk is hozzájuthassanak a történelmi tapasztalat eme szeletkéjéhez is.

Ha ennek az emlékezetes tavasznak a történetét készülünk boncolgatni, mindenképpen vissza kell mennünk az időben két-három esztendővel.

Amint 1848 a XIX. úgy 1956 a XX. század magyar történelmének fényes csillaga, mely egy másik, mesterségesen reánk erőltetett csillag hullásának valóban a kezdetét jelentette, bár talán kissé másként, mint azt lelkes szónokok elharsogják. Fontossága volt a kapitalizmus undorának általunk most megtapasztalt érzete miatt tompán látó nyugati, balga értelmiségiek látáskorrekciójában és a reánk telepedő szörny gyengeségének letapogatásában, a kommunizmus ortodox bolsevista barlangját őrző hétfejű mítoszának rombolásában, s ami mai szemmel a legfontosabb, de amit legkevésbé használtunk ki (vagy fel), a Nyugat általunk sokáig dédelgetett demokrácia árnybálványának összeomlásában.

Gyermekkorom ezerszer hallott naiv mondata, hogy majd jönnek az amerikaiak, és rendet teremtenek, ekkor „világosodott” gúnyosan arcunkba röhögő tévhitté.

A két – más-más módon – uralkodó világrend vagy trend harapófogójában sínylődő Jalta-áldozatok ma sem mondhatják, hogy elnyerték azt a szabadságot, melynek égi másával hitegetve küzdöttek, túrték és szenvedtek először negyven s más módon ismét, immáron 23 esztendőt.

Erősnek tűnhet ez a megállapítás, de ha nem csupán a fogyasztói világ cselelédszobája fokhagymaszagának langymelegéből nézegetjük a történeteket, hanem a valódi nemzeti szuverenitás és a szabadság tiszta ismertetőjeleiből indulunk ki, a mi látáskorrekciónk is megtörténhet. Ugyanis miközben gyertyát

gyűjtünk a Terror Háza előtt a 40 év áldozataiért, nem gondolunk arra, hogy a mai relatív kényelmünkben mennyivel nagyobb áldozatot hozunk. Mert ama 40 éves szenvedés igazgyöngyöket is kiizzadt magából, a lélek szárnyalása a súly alatt inkább megmaradt. Napjaink csalfa szabadsága azonban lerombolja mindazt, amit az előző korszak még nem tudott, minthogy ez amannál is ártóbb és még tudatosabb, ravaszabb. Ez nemcsak a kényszert alkalmazza, hanem a sokkal veszedelmesebb vonzó, csalogó, félrevezető ösztönzők sokaságát. Úgy, amint a karikatúrákon az előcsarnokban pukkanó pezsgősüvegek és vonagló szép női testek eltakarják a pokol fortyogó üstjeit.

Hogy egykori marxista terminológiát erőltessenek a témára, 1956 az utolsó fellángolása volt a nemzetnek, amely a szenvedés mennyiségi felhalmozódásából ment át egy minőségi ugrásba, a forradalmi egység hihetetlenül tiszta megvalósulásába.

Szeretném, ha elmondhatnánk, hogy 2010 a maga kétharmadával ehhez volt hasonlatos, de nem tehetem, mert míg 1956-ban számbelileg alig voltak olyanok, akik a terror oldalán álltak, 2010-re már igen jelentős haszonélvező csoportjai születtek meg a szellemesen „gengszterváltásnak” nevezett folyamatnak, s ezek a kellő hozzáértéssel mindenkor fellelhető félrevezetettekkel együtt már a nemzet nem elhanyagolható részét teszik ki. De hogy maradjak a marxizmus nem véletlenül és sokszor a mára is jól használható terminológiájánál, a „társutasokat” sem tudnám az egységes nemzet fogalomkörébe préselni.

Itt tartunk hát most, amikor sok más tennivalónk mellett a múltat végképp eltörölni, tehát elfeledni jelszót tagadva, visszatekintünk annak egy-egy tanulságos részletére, esetünkben éppen ama marosvásárhelyi tavaszra.

Az anyaországi 56 történetét sokszor és sokféleképpen dolgozták már fel, s folyamatosan alakul az erdélyi 56 hiteles forrásanyaga is.

Ennek arról az 59-es tavaszról szóló – különféle emlékiratokban megjelent – változatait szeretném most összefésülni egy röviden áttekinthető egészé.

A marosvásárhelyi orvosi egyetem a magyar négy év alatt Kolozsvárra vizszatért Ferenc József tudományegyetemnek a II. világháborút követő hatalomváltás során történt, ismételt román átvétele után úgy jött létre, hogy a békeszerződés feltételeként meghatározott magyar egyetem – a Bolyai Egyetem – létrehozásakor a magyar orvosi fakultást nem fogadták be. Így ezt egy hihetetlen és sikeres erőfeszítéssel – mondhatni a semmiből – Marosvásárhelyen sikerült megszervezni. Az oktatás az 1945–46-os tanévben indult el 644 hallgatóval. Az alapító atyák érdemeit sokan méltatták, de máig is elmondhatjuk, hogy ennél is többet érdemelnének. Olyan orvosképzést hoztak létre egyik percről a másikra, amelyik diplomájának elfogadottságával sokáig egyedül képviselte nyugaton Romániát. Szovjet mintára 1948-ban Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem lett, és a Bolyaitól függetlenítették.

1948–62-ig tartott az OGYI felfelé ívelő szakasza. Ez az intézet egy meghatározó fontosságú magyar orvosgenerációt nevelt fel a romániai magyar kisebbségnek, s bár utóbb, illetve közben tüzzel-vassal próbálták akadályozni, hogy ezt a hivatását teljesítse, bizonyos mértékig ez mégis sikerült. De a román lakta területekre vagy később az etnikai tisztogatás ravasz módszereivel a nagyvilágba szétszóródott tagjai is mindenütt becsületet szereztek alma materüknek és a magyar névnek.

Az eleinte még jelentős részben Kolozsvárról átjött magyar állampolgár tanári kar (az először megadott engedélyek ellenére lassan kiszorítva) fokozatosan jórészt kicserélődött a saját nevelésű, szintén kiváló utódokkal. Az osztályharc és a nacionál-kommunizmus nyomása ellenére ez a nevelőgárda nemcsak az orvostudományra tanított, de számos tagja kötelességének érezte, hogy az innen kikerülő diákok valódi értelmiségiek és magyarok is legyenek. Hogy ezt miként sikerült elérniük, hosszú volna elmagyarázni, de az adott körülmények között nem volt kockázatmentes. Legfőbb módszerük talán a személyes példa felkínálása volt.

Más idők, más emberek!

1956 ennek a magyar szigetnek az életében is hatalmas vihart kavart. Főleg a fogékony, fiatal lelkekben és fejekben. Különösen érdekes volt ez, ha arra gondolunk, hogy ekkor már a felvételt nyert hallgatók jelentős része osztályszempontok alapján került be az egyetemre, ami azonban az esetek nagy részében nem volt egyenlő a kontraszelekcióval, sőt elősegítette számos tehetséges, szegény sorsú fiatal továbbtanulását is.

Megjegyzem, hogy ekkorra már a nagy többség származásától függetlenül szegény sorsú volt. 1956-ig bennük is gyűlt a tapasztalat. Kitelepített rokonok és lesepert padlás alatt szorongó szülők utódai ették közösen a silány menzakszót, vagy azt sem.

Már a forradalom előtt voltak jelei az ébredésnek. Nagy esemény volt Tamási Áron látogatása Marosvásárhelyen. A fogadtatás felemelő volt, bár ma is élő, szolgálalkú író akadt már akkor is. Hajdu Győző a jeles vendéggel vitába szállva az erdélyi magyar irodalmat a román irodalom részének deklarálta.

A forradalom szele valamilyen formában mindenkit megcsapott. Volt, aki tudatosan követte az eseményeket, s volt, aki csak sodortatta magát a lelkes hangulattal. Legtöbben (sok volt az igen fiatal hallgató, ekkoriban 10 osztály után kellett érettségizni) nem is voltak felkészülve a történetek átlátására, ami nem csoda, hiszen a legfelkészültebbek is tévesen ítélték meg azt, ami történt, s csak jóval utána tisztultak ki a fejek, vagy inkább kaptak utasítást arra, hogy milyen irányban kell kitisztulniuk.

A diákság legtudatosabbjai a felülről is tapasztalható bizonytalanság hangulatában bátrabban kezdtek viselkedni. Még az addig merev vezetők közt is biztatókra találtak. Az IMSZ (KISZ) vezetőségi választását a saját valódi jelöltjeiket támogatva szervezték meg, s a nemrég betiltott nagysikerű egyetemi Hány

János-előadás példáján felbuzdulva, művészegyüttest hoztak létre. Az egyetem diákszervezetének ülésén eddig soha nem hallott bátor felszólalások hangzottak el, létrehozták az Ady kört, és *Fáklyaláng* címmel lapot akartak alapítani, amelynek tanári tanácsra aztán inkább a *Lármaja* címet választották, de a lap csak terv maradt. Végül követeléseiket – két hatodéves segítségével – 12 pontban foglalták össze. Régi követelésük egy diákklub létrehozására és a rádióhallgatás lehetővé tételére is sikerrel járt, s a hallgatóság egy része ott figyelte a magyarországi eseményeket. Mások otthon vagy barátoknál tették ugyanezt, de nem egyszer a városi hangszóróban is hallani lehetett egy-egy magyarországi hangot (pl. Szepesiét), s meglepő módon a nyitott ablakokon át is.

A diákság ugyanakkor hol érettségéről, hol fiatalos óvatlanságáról adott tanúbizonyságot. Az egyetemen valamilyen rejtélyes ötlet folytán, román nacionalista provokáció lehetőségét emlegetve (feltehető, hogy így akarták éppen a szerintük legveszélyesebb diákokat megismerni és kikapcsolni), őrséget szerveztettek, s ebben a legaktívabbak vállaltak szolgálatot. A halottak napi temetői koszorúzásra már sokan meghallgatták a figyelmeztetést, és a Bolyai-síroknál nem volt tömeges tüntetés. Beszélték, vagy csak el akarták hitetni(?), hogy november 4. után egyesek sötét ruhában mentek az egyetemre. Ez volt a „fekete ruhás tüntetés” ál vagy felfújtt híre. Az igazság az, hogy igen kevesen voltak akkoriban közöttünk, akiknek volt ilyen ruhájuk egyáltalán. Ugyanakkor arra az utasításra, hogy nem szabad csoportosan járkálni az utcán, az I. sz. belgyógyászatról a főépület felé menvén, soha ki nem derített kezdeményező viccesnek szánt bekiáltására libasorban mentek fel a negyedévesek. Kísérletek történtek véradásra is a magyarországi sebesültek számára, de ez hamar és következmények nélkül meghiúsult.

A pillanatnyi zavart a felülről jövő eligazítás hamar kézbe vette, és elérkezett a forradalom megbélyegzésének a szakasza. Az ellenforradalom bélyeget ki kellett mondani, s ez már választóvíznek bizonyult. Aki csak tehette a hallgatás, a passzivitás jótékony, a körülmények miatt talán bölcs módszerét alkalmazta. Az exponáltak viszont állást kellett foglaljanak.

Közben Kolozsváron a Bolyai Egyetem diáksága körében sokkal jelentősebb méretű események zajlottak, s az elmondott történéseket természetesen ezek a hírek is befolyásolták.

Aztán eljött a megtorlás ideje, de ez a diákság életében inkább a következő esztendőök szorongatóbb hangulatában élt tovább. Érezhető volt az is, hogy a besűgői hálózat egyre szervezettebben működik.

A történelem során nem először esett meg, hogy a magyar áldozat a románoknak hozott hasznot. Ezúttal Románia szovjethűsége (felajánlkozása a magyarok elleni segítségadásra, amit Hruscsovék – Titó tanácsára – nem fogadtak el, majd Nagy Imrét és környezetét Snagovon „látta vendégül” a nagy „döntésig”) bizonyítást nyervén, a szovjet csapatokat kivonták az országból! De nem elhanyagolható, amilyen ügyességgel fel tudták használni a magyar (ellen)forradalmat arra, hogy a homogenizáció felgyorsulhasson az álságos kommunis-

ta-internacionalista jelszavak fedésében. Ebben az sem akadályozta őket (de jó helyi szűrőnek bizonyult), hogy a tagadhatatlanul létező román szimpatizánusokból is igen sokan kerültek börtönökbe, sőt fizettek életükkel.

Itt érdemes közbevetni, milyen élesen rajzolja ki a román nacionálkommunizmus és a kádári magyar – puhának nevezett – diktatúra közötti különbséget a tény, hogy míg a románok az első alkalmat felhasználták a szovjet csapatoktól való megszabadulásra, Kádár a jó néhány évvel később felajánlott lehetőséggel a hatalom féltése miatt nem élt.

1958 fontos fordulatot jelentett nemcsak a vásárhelyi diákság, de az egész erdélyi magyar kisebbség életében. Kádár János, Kállai Gyula, Apró Antal, Németh Károly és Szirmai István „elvtársak” kíséretében romániai látogatáson vett részt. 8 napos volt az utazás és Stefano Bottoni kutató szerint ebből 5 napot a vonaton is aludtak. A megalázó fogadtatásról szóló történet továbbgondolkodásra serkenthet.

Hogy Kádár Jánost mennyire érdekelte az erdélyi magyarság, és egyáltalán mennyit tudott Erdélyről, esetleg, hogy mit engedtek meg neki, arra jellemző, hogy a kolozsvári állomás előtt állva így szólt: „itt Kolozsvár főterén”, és eszébe sem jutott, az onnan 2-300 méterre, az egykori Marianum épületébe száműzött Bolyai Egyetemre ellátogasson.

A lényeg azonban az, hogy Kádár Bukarestben, majd Kállai Marosvásárhelyen a Simó Géza-gyárban, az ott rendezett munkástalálkozáson elhangzott beszéde (s benne szintén Stefano Bottoni kutatása nyomán – *Sztálin a székelyeknél* – a hírhedt mondat): „Megmondjuk világosan, nekünk semmi területi igényünk nincs. Azt tartjuk, hogy Magyarországnak van épp elég földje és népe, hogy azon testvéri egyetértésben a szomszéd népekkel felépítse a maga szocialista hazáját. Mi eddig is tudtuk és nagyon értékeltük, most személyesen is tapasztalhattuk, hogy a Román Népköztársaságban megvalósult a nemzetiségek jogegyenlősége a politikai, gazdasági és a kulturális élet minden területén. A nemzetiségek szocialista kultúrája elválaszthatatlan kapcsolatban fejlődik a román nép szocialista kultúrájával, hiszen azt a fejlődést ugyanaz az alapvető tényező, a szocialista építőmunka táplálja.” Egyébként a kisebbségi kérdést belügynek minősítette.

Ezekkel a beszédekkel lehet meghatározni a Magyar Népköztársaság az erdélyi magyar kisebbségről történt lemondásának időpontját. A bizantin gondolkodásra alapozott román nacionálkommunizmus hozzáláthatott alapvető céljának, a homogenizálás újabb és sokkal hatékonyabb fejezetéhez.

Még érdekes adalék, hogy Kádár az egyetem ifjúságával is találkozott, de a lelkesedés igencsak művire sikeredett. Bár magam erre a részletre nem emlékszem, de jobb helyen álló kirendelt közönségből származó több emlékiró is látta a nagy Securitatés készültséget (még a hivatalos virágcsokrot is csak utolsó percben adta oda a vezető szekus tiszt a kiválasztott két diáknak), és arról is olvashatunk, hogy közvetlen közel állók szerint Kádár – amint befelé haladt – valamiért valósággal remegett.

Közben az alkalmasságát és párthűségét bizonyítani akaró hataloméhes rektor és sleppje rettegésben tartotta a diákságot. Megbélyegzések, szankcionálások, IMSZ-ből való kizárások és exmatrikulálások sokasága telítette szorongással a lassan araszoló hétköznapokat.

Már-már úgy nézett ki, hogy megeléghetnek a megfélemlítések és a bosszú hosszú sorát. De tévedtünk, mert elérkezett 1959 és az egyetemek titokban tervezett egyesítésének megvalósítása. A kényes terv végrehajtását az akkor már feltörekvő fiatal vezető, Nicolae Ceaușescu vette kézbe. Igen érdekes módon segítője Ion Iliescu volt. Elméleti alapját a két nép megbonthatatlan egysége erősítésének, a szeparatizmus felszámolásának, a közös szocialista haza közös építésének, egymás jobb megismerésének szólamai adták. De volt még számos álságos szólam is.

A már generációkkal előbb elrománosodott családból származó – de a magyar 4 év alatt Mogyorós Sándor néven ismert – Alecsandru Moghioros, aki, hogy még egyet csavarjunk a történeten, a román vezetés egyik magyarnak deklarált díszfigurája volt, és aki a cél érdekében magyar munkás származásúnak nevezte magát, az egyházakat és az egyetemeket jelölte meg a reakció igazi fészkeiként.

Február 19-én a Román Népköztársaság Diákszövetségeinek ülésén Ion Iliescu sokatmondó beszédet tartott: „A román és az együtt élő nemzetiségekhez tartozó diákoknak együttes munkával és tanulással, közös szakmai, tudományos és kulturális akciók szervezésével még szorosabbra kell fűznünk testvériségünket a szocializmusért vívott harcban.” Aki az akkori tolvajnyelvet megismerte, ebben a mondatban már felfedezhette mindazt, ami következett.

Alkalmas személyek szájából az előre előkészített felszólalások is ebben a szellemen hangzottak el.

Február 27. és március 1. között Kolozsváron lebonyolítják a Babes és Bolyai egyetem egyesítését szolgáló gyűléseket. Az események aztán drámai fordulatokban is gazdagok.

A Bolyai Egyetem rektora, Takács Lajos kijelenti, hogy tanulmányozni kellene, egyáltalán szükség van-e két egyetemre.

Amint annak idején a Román Kommunista Párt a Magyar Népi szövetséggel küldetett a béketárgyalásra nyilatkozatot, hogy Erdély magyarsága Romániában képzeli el jövőjét, úgy ezúttal is a magyar vezetővel mondatták ki először a békeszerződésben garantált magyar egyetem halálos ítéletét. A vörös lepel alatt kiválóan és kényelmesen működő román nacionalizmus mibenlétét már felismerhették volna azok, akik utóbb mentségül naivságukat próbálták elhitetni. De az „Erdély 126 napja”, avagy a Mániu-gárdák vérfürdői ellen védelmet nyújtó ideiglenes szovjet közigazgatás – más néven „Észak Erdélyi köztársaság” – megtévesztő emléke is, mely a nemzetköziségben, a proletár internacionalizmusban vagy a Szovjetunióban láthatta egykor a kisebbségek jövőjének biztosítékát, már jócskán szertefoszolhatott.

Szabédy László még hivatkozik a Groza-kormány intézkedésére, de Ceaușescu személyesen kiabál közbe: A Groza-kormány tévedett. Hiba volt a Bolyai-gyetem

létesítése. Alexandru Moghioros véleménye erről így szól: „Az önálló magyar egyetem alapítása politikai hiba, a magyar reakciónak tett engedmény volt.”

Április 27-én Szabédi László egyetemi tanár, költő, a zaklatások nyomán és tiltakozása egyetlen megmaradt lehetőségeként, vonat alá veti magát.

Az eseményekből Marosvásárhely sem maradhat ki. Ahol nincs kívül egye-
síteni az egyetemet, ott kétnyelvűvé kell tenni. Ez volt a pillanatnyilag látható
cél. Valójában azonban nemcsak a szín tiszta magyar orvosoktatás és a Magyar
Autonóm Tartomány, de a hatalmas magyar többségű székely főváros léte is
egyik legfőbb szálka volt a homogenizálók szemében. Az egyetem románosítá-
sa a város eljövendő sorsára is meghatározó hatást gyakorolt.

A központi elképzelések megvalósításának szokásos módszere a megfélemlítéssel történő előkészítő munka volt. Különös alaposággal szervezték meg, s kitűnő partnereket találtak hozzá saját gyarlóinkból.

Emlékező írásokból tudhatjuk, hogy voltak, akiket már februárban faggatni
kezdtek. Adatokat kellett gyűjteni, és megtalálni a célhoz vezető támadható
pontokat. Akkor ezt még csak az érintettek tudhatták. Ha egyáltalán sejtették
mi is készül.

Március 9-én az egyetem dísztermében, majd másnap, 10-én a gyönyörű ma-
gyar szecessziós kultúrpalota színháztermében nagygyűlést rendeztek. Ne-
künk ez utóbbin kellett jelen lennünk. A központi bizottságból Leonte Rautu
(valaha Roth Leon) és Alexandru Moghioros ültek az elnöki asztalnál, és ott
volt az akkor már évek óta rettegett és utált rektor, Andrasovszky, a professzo-
rok közül Dóczy Pál, valamint néhány kijelölt diákvezető.

Minden pontos forgatókönyv szerint zajlott.

A következőkben a száraz tények felsorolásából kilépve mint személyesen
is érintett próbálom közelebb hozni a történetek eme kor és körjelző szeletét.

A rektori előadás már nem csupán általánosságban bírált, hanem nevek is
elhangzottak. Egymás után sorakoztak az akkor ismert kötelező szólamok egy-
ségről, testvériségről, ellenségről és különféle béke és egyéb „harcokról”, csak
éppen a béke hangulatát nem lehetett tapasztalni a félelmetes légkörben. Ki-
emelt szerepet kapott benne 56 felemltetése és az Egyetemi Művészegyüttes
tevékenységének bírálata. Kóródy Ferenc tanársegédünket, az együttes kiváló
vezetőjét, a pillanatnyi célhoz legszükségesebb váddal, nacionalizmussal vá-
dolták. Nem volt nehéz, hiszen a magyar népdal és néptánc természetesen első
helyen, bár nem kizárólagosan, szerepelt e magyar együttes műsorában.

Aztán a megfélemlítést fokozandó „fellépett” a besúgói hálózat is. Szerémy
Lajos nevű sebész tanársegédünket fektették kínpadra egy éles fül jóvoltából.
Ő ugyanis azt mondta, hogy most majd tapsolni fogunk a saját akasztásunkon.
Hiába volt minden magyarázkodás. A kitűnő munícióról nem mondtak le.

Kóródy Ferenc – sok éves szovjet fogságot is megtapasztat, kemény, tartásos
ember – nagyszerű beszédben verte vissza a vádakat. Ennél nagyobb bűnt nem

lehetett elkövetni, azaz mégis lehetett. Ugyanis az őt kedvelő hallgatóság (tehát mi, akik még mindég nem voltunk politikailag elég „érettek”), naiv módon, vastapsba tört ki.

Moghioros elvtárs beszéde közben a villany is kialudt, és az elemlámpák fényében még félelmetesebb hatást gyakoroltak a rossz magyarsággal elhangzó sablonmondatai. Kóródy megsemmisítésének szándéka tényként állott előttünk.

Ekkor Antalffy András minősíthetetlen felszólalása következett, melyben Kóródyt végleg „feltálalta” kivégzőinek. A kemény ember felállt, és elhagyta a termet. Andrasovszky hisztériás hangon kiáltott utána: „fusson a patkány”.

Kiváló tanársegédünket és vezetőnket még aznap letartóztatták, és koncepció perben 7 évet és 10 év jogfosztást kapott, egyesek szerint az is lehet, hogy többet, de ennyit ült le, s ezt maradék éveiben nem is heverte ki. Szerencsére 1995-ben még kiadhatta emlékiratát.

Antalffy pályafutását – néhány éves párttitkárság után – nyugodt lelkiismerettel folytatta Nyugat-Németországban. Egyébként utóbb szinte szabály volt, hogy az egymást követő egyetemi párttitkárok mind disszidáltak, vagy Izraelbe távoztak. Itt kell megjegyezni azt is, hogy később kiváló szakmai képességekkel és emberséggel megáldott zsidó tanárainkat is célpontul választották, és hozták megalázó helyzetbe, majd helyezték ki nevetséges vidéki állásokba.

Szerémy doktor, egyetemi tanár felesége pártfunkciójának köszönhetően, csak áthelyezést kapott Szatmárnémetibe, ahova felesége is követte.

Előre elkészített diákhózzászólások is elhangzottak, így Páll Andrásé is, melyekkel a vezetőség nem volt elégedett. Azok, akik a diákság ekkori vezetői voltak, valahogy nem hajlottak arra, hogy a várt mértékig süllyedjenek a pillanatok posványába.

De sorra kerültek neves professzoraink is, mint Lőrincz, Kelemen és Pápai professzorok. Ez a tanári kar megfélemlítéséhez volt elengedhetetlen. Pápai professzor tekintélyes alakját most is látom, amint megtörten ül az egyik páholyban, és Moghioros elvtárs durva hangon szól oda neki: maga ott, Pápai stb. Őt éppen klerikalizmussal vádolták.

Az ülés második felében aztán sorra kellett önkritikát gyakorolni ezeknek a számunkra oly sokat jelentő nagyjainknak, és elmondhatatlan érzés s természetesen tapasztalat volt annyira tisztelt alakjaikat ebben a megalázott állapotban látni viszont.

A tanári kar megfélemlítése hát megtörtént, s a diákságé is elkezdődött, illetve tulajdonképpen folytatódott.

A cél, az egyetem románosítása felé vezető úton a befejező lépés volt még hátra, vagyis a diákság végleges megtörése, nehogy bármilyen disszonáns hang is belekeveredhessen a nagy honfoglalás kezdetét jelentő „egyetemfoglalás” művébe. Tudták, hogy ezzel lehet legjobban beékelődni ennek a székely fővárosnak a múltja és jövője közé. Jól tudták!

Először a diákszövetségben ülésezgettek, és cserélgettek vezetőket, aztán az egyes évfolyamokon sorra rendezték az IMSZ-gyűléseket. A szervezetből tör-

ténő kizárások egymást követték. A vádpontok főleg 1956 eddig nem emlegetett, de most sikerrel előrángatott bűnei, valamint a nacionalizmus témaköréből kerültek ki.

Aztán sorra rendezték meg az évfolyamgyűléseket, és születtek meg vagy készültek elő a szankciók.

Mint arra már történt utalás, az előző év végén is volt egy jelentős kizárási hullám, amikor azonban főleg „egyéb” okokból zártak ki számos diákot. Köztük valóban notórius lógókat, „örökdiákokat”, kocsmahősöket, de néhány származáseltitkolással vagy apróbb politikai bűnökkel vádoltat. Ezeket a politikai okból kizártakat ügyesen vegyítették az egyébként érdektelen fegyelmi ügyekkel, hogy a mennyiségi hatás még félelmetesebb legyen.

59 tavaszán így már új alanyokat kellett keresni és találni, s mint láttuk, erre már februártól megkezdődött a felkészülés, tehát már akkor megérkezhetett a parancs a legfelső elkötelezettekhez a tennivalókról. A kolozsvári események ismeretében ez teljesen valószerű.

A nagy kultúrpalotai gyűlés után vérfagyasztó csend következett, de nem sokáig.

Szép áprilisi húsvét volt. Évfolyamunk egyik kedvelt és kedves, szép leányát locsolgattuk, mikor Szabó József az IMSZ propagandatitkára – szintén locsoló – odaszólintott magához, és reggel hatra berendelt internátusbeli szobájába.

És elkezdődött a tánc a mi évfolyamunkon is.

Csernik Zoltán évfolyamtársunk, özvegy, illegális kommunista tanárnő egyetlen fia, az egyetlen zsenije lett a váratlan célpont. Hogy őt választották, származása miatt meglepő lehetett volna, de ismerve az irigység faktorát, nem volt mégsem meglepő. Ő ugyanis nálunk valamivel idősebb, nagyműveltségű és valóban zseniális ember volt, jó anyagi helyzetben, a kor hangulatához mértén excentrikus öltözködéssel és viselkedéssel, fölényét nem leplező magatartással.

Az évfolyam néhány őt értékelő diákja, sőt más évfolyamokról is többen, időnként házuk vendégszeretetéet élvezték, s vele jó barátságban voltunk. Azokat a bizonyos 56-os napokat is ott töltöttük új Stassfurt rádiója mellett. Mi több, egyik első magnótulajdonosként, felvette a Tamási Lajos *Piros a vér a pesti utcán* című verset is. Felvette és meghallgattuk. Nem is egyszer.

Nos így keletkezett az önmagát kínáló „Csernik ügy”.

Engem Katz Pál gyermekkori barátommal és másik barátunkkal, szobatársammal, Horváth Istvánnal minden hajnalban berendeltek Demeter elvtárshoz a káderosztályra, hogy nyilatkozatot írjuk Csernikről. Közös megegyeztünk a taktikában. A bírálatot elvárják, legyen, de azt soha nem tereljük politikai síkra. Zoli önhiittségét és „malagambista” öltözködését hoztuk fel csupán. És ebben következetesek maradtunk. Idő közben – nem véletlenül kivett – betegszabadságáról visszaérkezett másik barátunk, Kiss András szobatársam is. A káderosztályi berendelgetések vele folytatódtak. Őt és Katz Palit a Securitatéra is bevitték faggatásra, de bántódásuk nem esett, és „egérutat jelentő” ajánlatokat sem kaptak.

A „deklarációink” azonban használhatatlanok voltak, s feltehetően a másoktól kaptak is, mert talán ezért, de lehet, hogy egészen más okból kifolyólag a minden jel szerint megtervezett perre nem került sor.

A nagy évfolyamgyűlésre április 9-én került sor. Csernik már hosszabb ideje beteg volt, lakásáról hozatták fel az ülés közben.

Fontos pillanata lehetett a tervezetnek, mert számunkra ismeretlen bukaresti elvtársak is megjelentek, és helyet foglaltak a padsorokban. De ott volt Domokos Géza, az *Előre* fiatal újságírója és Szekeres elvtárs, a megyei pártbizottság propagandatitkára, akiket addig szintén nem ismertünk. Az oktatói kart, élükön a professzorokkal, odarendelték. Az elnöki asztalnál a rektor s mellette Bardóczi Simon kolléga ült.

Sejthettük, hogy számos – közben a szülők által szervezett – intervenció ellenére reménytelen a helyzet, de azt még akkor sem igazán éreztük át, hogy mindent előre kidolgoztak. Akár az ismert filmben. Az ítéletek készen álltak. Csak a színjátékot kellett végigjátszani. Bardóczi kapta a kínos feladatot, hogy javaslatot tegyen. Valamennyiünk kizárását kellett kérnie. De a többi kolléga közül is többeket kényszerítettek képtelen vádak tartalmú felszólalásokra megfelelő sorrendben.

Megalázó, és valljuk be, hogy ugyanakkor félelmetes volt. Alig több mint 20 évesen nem a kellő érettséggel álltunk hozzá a kérdéshez, de ez talán csak hasznunkra lehetett. Csernik Zoli határozott és bátor visszautasítása az azonnali kizárást hozta maga után. Ezután a megfelelő hatás elérése céljából még hosszabb procedúra következett.

Mi a megbeszéltek szerint kerülgettük a forró kását, s felegettünk a kérdésekre. Tőlem a szocialista művészet ismeretének bizonyítékai után kutatott egy bukaresti elvtárs. Eisenstein filmjére a *Patyomkin* cirkálóra kérdeztek rá, mikor a Csernikéknél eltöltött órák kulturális tartalmát hangsúlyoztam. Pontos feleletet kaptam.

Végül azonban nyakunkra került a hurok. Kiss Andrástól kérdezték meg, hogy hallgattuk-e az ominózus verset. Mindent tudtak. Andrásnak nem volt mit tagadnia.

Felesleges a további részleteket taglalni. Az est nyomasztó emléke felejthetetlen.

Közel három hét csend és rettegés után, április 29-én jelentek meg a dékánátus faliújságján a kizárásunkról szóló cetlik. Esetemben románul. Ezen az: „Eltelen szolidaritás miatt az ország összes orvosi egyeteméről végleg kizárva” mondat szerepelt.

Érdekes „erősorrendet” állítottak fel. A Csernik-lakást látogatók közt felbukkanó több vezető „közszereplő” szóba sem került. Aztán volt, aki szankciót kapott, Kiss András, talán az egyetlen támogató hozzászóló Bíró Géza vakmerően bátor, őt támogató végső felszólalása nyomán történt újratárgyalás után s (vezető pozícióban levő) nevelő apjának ott elhangzó remek védőbeszédére tekintettel az évet befejezhette, és egyéves javító munkára küldték, melyet –

mint mondták – ha becsülettel teljesít, visszatérhet a hatodévre. Engem Katz Palival együtt végleg zártak ki az ország minden orvosi egyeteméről.

Velünk egy napon a felettünk járó – bizonyítottan szegény származású – Nagy Lajos diákszövetségi vezetőt, kiváló diákot is exmatrikulálták, a szintén a legmélyebb szegénységből jövő, nagyreményű Bárányi Ferencet nem engedték államvizsgára.

Azon az április 29-ei egyetemi okiraton, melyet Bárányi Ferenc, Románia későbbi RMDSZ-es egészségügyi minisztere vett ki az irattárból, a felsoroltak mellett alább egyéb okokból kirúgottak is szerepeltek, főleg be nem vallott származás vagy vagyoni adatok következtében kerültek terítékre. De azokban a hetekben történtek még más kizárások és szankcionálások is.

A legnagyobb vesztes azonban Marosvásárhely magyar orvosi egyeteme volt.

A homogenizáció örült vágyának balkano-bizantin és xenofób örülete rendszeremlegesnek bizonyult, s a sajtó hasábjairól az olvasó jól ismerheti, hogy az Uniónak megfelelni próbálkozó és meghozott törvényeket be nem tartva, mind a mai napig nem állhattak helyre egykori egyetemünk jogai.

Ami pedig a kirúgottakat illeti, azokat, akik többségükben az egyetemi oktatói gárda későbbi utánpótlásának lehettek volna letéteményesei, ők teherbíró képességük szerinti szórással, de többségükben emberségben, magyarságban és hitben meggazdagodva kerültek ki e megpróbáltatásból. Csak a legtöbbre hivatottat veszítettük el. Nem tartozott az erősek közé, pedig hatalmas ki nem használt tehetséget vitt magával a korai halálba. Ő volt Csernik Zoltán.

Bárányi Ferenc később leállamvizsgázott, számos könyv és emlékirat szerzőjeként gazdag orvosi pályafutás vége felé lett az ország egészségügyi minisztere. Az államvizsgán utóbb marxizmusból megbuktatott feleségével, a kiváló orvos-író László Ildikóval, a temesvári magyar élet mozgatói ma is.

Nagy Lajos úgyszintén befejezte a hatodévet, és államvizsgázott, s eredeti tervei szerint a szegény erdélyi magyarok szolgálatában élte le életét. Egy igazi körorvosi pálya példaértékű megvalósítása után ma nyugdíjasként, fontos emlékiratok és falumonográfiák szerzője.

Kiss András a kirótt egy év vasgyári munka után végzett, és Nagyváradon vált jeles kardiológussá. Aztán érthető okokból áttelepülve, Magyarországon fejezte be orvosi pályafutását, és írta (írja) meg hézagpótló emlékiratait.

Katz Pál 3 évet veszítve végzett. Ő a zilahi – több mint 1000 ágyas kórház – igazgatója és a neurológiai osztály alapító főorvosa lett. Erdélyt nem akarta elhagyni. Ma 77 évesen is – közel fél évszázados munkahelyén – még aktívan dolgozik mint ideggyógyász főorvos.

Jómagam, talán helyes döntéssel, bányásznak mentem. A borsabányai ólom-bányában s utóbb munkatelepeken dolgoztam. Így két év veszteséggel úsztam meg a történeteket. Egyik munkahelyemen még a segédkáderes is meglesett, hogy igazat mondanak-e az élmunkás okleveleim. Aztán több körzet kiszolgálása után elmeagyógyászként Kolozsvárra kerülve állásomat – nyíltan etnikai okokra hivatkozva – megszüntették. Ekkor kértem visszahonosításomat. Úgy

érezem, Magyarországon is sikerült hasznosítanom a szolgálat szellemét, amint azt szülőföldemen megtanultam. Non recuso laborem!

A sikeres románosítási akció után két évvel tudomásunk szerint központilag is megbírálták az egyetem vezetőségét a felesleges szigor miatt, ezzel az ármány egyik csúcsteljesítményét állítva fel.

Az egyetem rettegett rektora mellőzött lett. Az alkohol rabjaként és áldozataként ért szomorú véget. Pályakezdése idején tapasztalt idegsebészti tehetsége alapján lehetett volna „jobb sorsra érdemes” is.

Amikor április 29-én történt exmatrikulálásom után, május 3-án – autóstoppal –, kényszernyugdíjba küldött apámmal, dr. Szász István egyetemi tanárral (akkor éppen segédmunkással) és kis motyómmal hazaérkeztünk Kolozsvárra, a Tordai útról lefelé tartó meredek utcánkön gyalog aláereszkedvén, az egyik közeli szomszéd ház ablaka kivágódott. Kétségbeesett kiáltást hallottunk: Pista bácsi jöjjenek, Zoltán öngyilkos lett.

Csendes Zoltán a Bolyai egyetem világgraszoló tehetségű fiatal prorektora, apám kedvenc tanítványa is így tiltakozott Erdély magyar nyelvű oktatásának akkor szárba szökkenő felszámolása ellen. Néhány nap után felesége is követte példáját.

1959 tavasza ezt hozta Marosvásárhely és Erdély magyarsága számára.

Azóta már az Európai Unióban „testvériesültünk”, a történet azonban folytatódik.

